

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Saako enää kutsua "mormoniksi"?

Östman, Kim

Published in:
Teologinen Aikakauskirja

Published: 01/02/2019

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Östman, K. (2019). Saako enää kutsua "mormoniksi"? Tuttuuden ja todellisen identiteetin tasapainoilu. *Teologinen Aikakauskirja*, 124(1), 2–17. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202201147269>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Saako enää kutsua ”mormoniksi”?

Tuttuuden ja todellisen identiteetin tasapainoilu

”The Christian Church (Disciples of Christ)”, ”The Church of God in Christ” ja ”The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints” ovat esimerkkejä Yhdysvalloissa syntyneistä uskonnollisista yhteisöistä, joiden nimet painottavat Jeesuksen roolia ja häivyttävät maalliset perustajahahmot taka-alalle. Nämä viralliset nimet ovat varsin pitkiä, erityisesti ulkopuolisten muistettaviksi ja käytettäviksi. Niinpä esimerkiksi ensiksi mainitun yhteisön jäseniä on usein kutsuttu yksinkertaisemmin ”campbellilaisiksi”, yhteisön syntyyn vaikuttaneen pastori Alexander Campbellin (1788–1866) mukaisesti.¹

Yhteisöjen suhtautuminen lempinimiinsä vaihtelee. Campbellin seuraajat uskovat varhaisen kristinuskon restauraatioon – ennalleasettamiseen tai palauttamiseen – ja ottivat nopeasti etäisyyttä ”campbellilaiset”-kaltaisiin termeihin, joita ei löydy Raamatusta ja jotka heidän mielestään siirtävät fokusta pois Jeesuksesta.² Vastaavasti reformaattori Martti Luther (1483–1546) otti etäisyyttä 1520-luvun taitteessa keksittyyn termiin ”luterilaiset”, mutta hänen seuraajansa omaksuivat sen myöhemmin muista erottavana ja näkökantaansa selkeyttävänä nimityksenä.³ Alussa mainituista yhteisöistä viimeisen – suomeksi Myöhempien Aikojen Pyhien Jee-

suksen Kristuksen Kirkon (nk. MAP-kirkon) – jäsenet taas tunnetaan ”mormoneina”.⁴ Ulkopuolisten keksimä termi periytyy *Mormonin kirjasta*, jonka perustaja Joseph Smith (1805–1844) nosti pyhänä tekstinä Raamatun rinnalle. Restauraatioon Campbellin tavoin uskonut Smith omaksui termin lopulta arkiseen käyttöön, positiivisena lempinimenä.⁵

Yhteisöjen nimillä on useita funktioita: ne voivat muun muassa ilmaista teologiaa ja edistää identiteetin rakentumista sekä yhteisön sisällä että sen ulkopuolella. Esimerkiksi Smithin perustaman yhteisön nimi viittaa ”myöhempiin aikoihin”, siis nykyiseen Jeesuksen paluuta välittömästi edeltävään aikakauteen, sekä ”pyhiin”, yhteen Jeesuksen seuraajien raamatullisista nimityksistä.⁶ ”Jeesuksen Kristuksen Kirkko” puolestaan viestii uskoa siihen, että organisaation perustaja ja johtaja on ihmisten sijaan Jeesus itse.⁷ ”Myöhempien aikojen pyhät” ilmaisee näin ollen jäsenten identiteettiä Jeesuksen nykyseuraajina, erotuksena hänen alkuperäisistä seuraajistaan. Lisäksi nimi voi toimia rajanvetovälineenä tradition sisällä: MAP-kirkon jäsenet ovat perinteisesti olleet tarkkoja siitä, ettei Smithiin juurensa johtavien muiden yhteisöjen jäseniä – varsinkin moniavioisuutta edelleen harjoittavia ihmisiä

– kutsuttaisi julkisuudessa ”mormoneiksi”⁸

Lyhyiden nimien hyödyllisyys korostuu julkisuudessa ja erityisesti lehdistössä, joka suosii yksisanaisia termejä kuten ”baptisti”, ”metodisti” tai ”muslimi”. Jos siis seitsemänsanainen ”Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon jäsenet” voidaan ilmaista paljon napakammin ja yleisön selkeästi paremmin tuntemalla tavalla yhdellä sanalla ”mormonit”, jälkimmäinen on luonnollinen valinta. Kirkko itsekin on hyödyntänyt mormoni-alkuisia termejä niiden tuttuuden vuoksi. Erityisesti internet-aikakaudella sana on löytänyt tiensä haku-koneoptimoinnin keskiöön ja www.mormon.org-portaalin kaltaisten virallisten lähetystyösvuostojen nimiin.

Toisaalta kirkon johto on aina korostanut kirkon koko nimeä – jonka uskotaan olevan ylösnousseen Jeesuksen suoraan Joseph Smithille ilmoittama – ja sen ensisijaisuutta, samalla kun suhde lempinimiin on vaihdellut hyväksynnän ja torjunnan välisen heiluriliikkeen tavoin. Jos siis ”mormonit” tai ”mormonikirkko” edustavat ensisijaisesti tuttuutta, ”Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko” edustaa todellista identiteettiä.

Vuonna 2018 heiluri siirtyi selvästi torjunnan puolelle, kun kirkon uusi presidentti Russell M. Nelson (s. 1924) otti vahvasti etäisyyttä ”mormoni”-alkuisiin termeihin. Jumalan puhutorvena yhteisön sisällä pidetty Nelson totesi lempinimien käytön loukkaavan Jeesusta, jonka uskotaan antaneen kirkolle sen oikean nimen, jopa niin että Jeesuksen nimen poistaminen kirkon nimen yhteydestä on ”Saatanalle suuri voitto”. Nelson näyttää luotsaavan maailmanlaajuista yhteisöään selkeästi uudelle polulle, jolla pyritään eroon sanan ”mormoni” johdannaisista viitattaessa kirkkoon tai sen jäseniin.

Tämä artikkeli käsittelee termin ”mormoni” johdannaisten käyttöä sekä sitä lähes 200-vuotista tasapainoilua, jota on eletty mormoni-sanaston edustaman tuttuuden ja nimen Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko viestimän todellisen identiteetin välillä. Kartoitan aluksi mormoni-termin alkuperää ja sen yleistymistä Joseph Smithin perustaman yhteisön jäsenistä käytettynä lempinimenä. Analysoin sen jälkeen lempinimien ja kirkon virallisen nimen pitkäaikaista symbioosia ja

lempinimien käyttöä sekä yleisemmin että tradition sisäisenä rajanvetovälineenä. Paneudun lopuksi niihin muutoksiin ja seurauksiin, joita voimakas irtiotto lempinimistä edustaa yhtäältä nykykirkolle ja toisaalta siitä kirjoittaville tutkijoille ja journalisteille. Aineistona hyödynnän kirkon ylimpien johtajien normatiivisia lausuntoja, kirkon muita julkaisuja ja sen toiminnan uutisoituja piirteitä.

LEMPINIMEN ”MORMONI” ALKUPERÄ JA YLEISTYMINEN

Ilmestyksiä kokenut 24-vuotias Joseph Smith perusti huhtikuussa 1830 oman uskonnollisen yhteisön ja antoi sille yksinkertaisen nimen ”Kristuksen kirkko”. New Yorkin osavaltiossa asunut Smith julisti paluuta puhtaaseen kristinuskoon monen muun aikalaisensa tavoin, mutta otti radikaalisti etäisyyttä perinteiseen kristinuskoon. Smith nousi muun muassa Yhdysvaltain itäosissa toimineen ja restauration tarvetta samoin julistaneen Alexander Campbellin tietoisuuteen. Campbell piti Smithiä harhaoppisena, ei vähiten tämän vuonna 1830 julkaiseman ja Raamatun rinnalle nostaman *Mormonin kirjan* vuoksi.⁹

Smith esitteli *Mormonin kirjan* kertomuksena Amerikan mantereelle muinoin matkanneista ja sinne asettuneista kansoista. Kirjan teksti ei selitä erisnimen ”Mormon” etymologiaa, mutta se esiintyy esimerkiksi paikannimissä ja erityisesti noin 322–386 jKr. eläneen sotapäällikkö-profeetan nimenä.¹⁰ Kirjan kehyskertomuksen mukaan tämä

1 Foster & Blowers & Dunnivant & Williams 2005.

2 Warnock 1985.

3 Hauschild & Hjelm 2003, 362.

4 Viitataan jatkossa termillä ”kirkko” tähän yhteisöön, ellei tekstistä muuta ilmene.

5 Smithistä yleisesti ks. Bushman 2005.

6 Esimerkiksi Ap. t. 9:32; Room. 1:1, 7; Ef. 2:19.

7 Nelson 1990.

8 Cragun & Nielsen 2009.

9 Campbell 1832. *Mormonin kirjasta* yleisesti ks.

Givens 2002. Sana ”Mormon” esiintyi jo ennen kirjan julkaisemista ainakin joidenkin lintujen, esimerkiksi lunnin (*Fratercula arctica* tai *Mormon arcticus*) tieteellisissä nimissä; ks. Bonaparte 1828, 428–430.

profeetta kaiversi kultalevyille uskonnollispainotteen lyhennelmän esi-isiensä aikakirjoista – siis itsensä mukaan nimetyn teoksen. Mormonin poika täydensi isänsä toimittamaa teosta ja hautasi levyt maahan Joseph Smithin löydettäväksi vuosisatoja myöhemmin. Yliluonnollisin menetelmin englanniksi ”käännetty” ja lähetystyövälineenä käytetty kirja herätti monissa Smithin aikalaisissa ihmetystä, ja uuden yhteisön jäseniä alettiin pian kutsua ”kultaraamattuun” uskomiseen viittaavilla erisnimillä ”Mormons” ja ”Mormonites”.

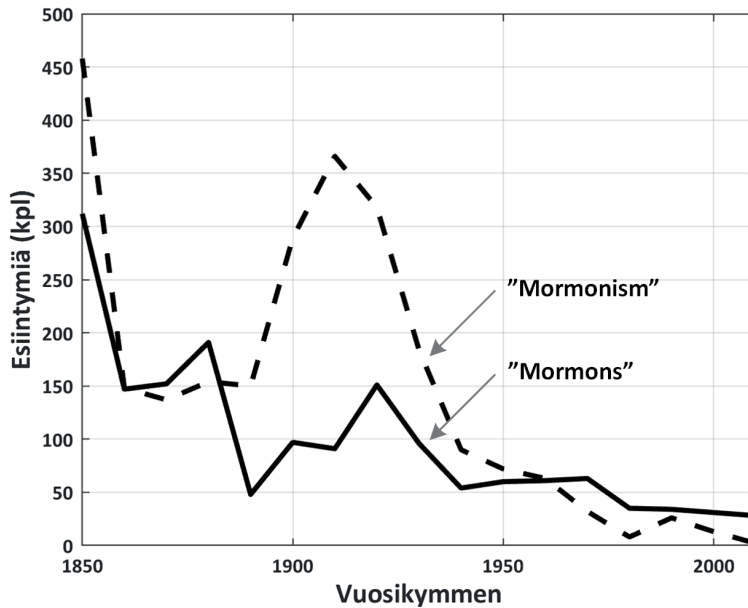
Ohiolainen toimittaja Eber D. Howe (1798–1885) oli yksi varhaisten mormonien äänekkäimmistä kriitikoista. Howen teosta *Mormonism Unveiled* pidetään ensimmäisenä merkittävänä vastakirjoituksena, ja hän kehitti siinä muun muassa sanalta ”Mormon” puuttunutta etymologiaa. Howen mielestä ”sana Mormon, [kirjoittajan] kirjalle annettu nimi, on englanninkielinen pääte kreikan-kieliselle sanalle ’mormoo’, joka vanhan ja käytöstä poistuneen sanakirjan mukaan tarkoittaa ’peikko, menninkäinen, raaka pää ja veriset luut.’” Kirjan nimi edusti Howen mukaan näin ollen sen todellista luonnetta ”sepitteenä menninkäisistä ja peikoista”, eikä tämä selitys nimen merkityksestä ollut ainoa tuona aikana ivallisessa hengessä esitetty versio.¹¹

Joseph Smithin rinnalla kirkkoa perustamassa ollut Oliver Cowdery (1806–1850) otti selkeästi etäisyyttä ”Mormonites”-lempinimeen, jonka ulkopuoliset olivat hänen mukaansa antaneet ”joko pilkatakseen ja halventaakseen tai tehdäkseen eron meidän ja muiden välillä”.¹² Smith itse sen sijaan lopulta omaksui termit ”Mormonism” ja ”Mormons”, ja sen myötä ne levisivät muunkin jäsenistön käyttöön. Smith hyödynsi niitä viittauksina, jotka edustivat hänen luomansa uskonnon ja sen seuraajien positiivisia ominaisuuksia. Niinpä hänen mukaansa esimerkiksi ”yksi ’mormonismim’ suuria perusperiaatteita on vastaanottaa totuus, tulipa se mistä tahansa”, ja ”meidän tulee koota kaikki hyvät ja todet periaatteet, mitä maailmassa on, ja tallettaa ne, muutoin meistä ei tule tosi ’mormoneja’”.¹³ Lisäksi nuoren kirkon julkaisema lehti esitti vuonna 1843 Smithin nimissä tekstin, jossa hän esitti oman – kielellisesti kekseliään mutta Howesta poiketen positiivisen – etymologiansa sanalle ”Mormon”:

Mutta ennen kuin esitän sanalle määritelmän, saanen sanoa, että Raamattu laajimmassa merkityksessään tarkoittaa *hyvää* – – Me sanomme englanniksi saksista periytyen *good* – – ja egyptiksi *mon*. Niinpä lisäämällä [englanninkielisen] sanan *more* tai sen supistuman *mor* saamme sanan **MORMON**, mikä kirjaimellisesti tarkoittaa *enemmän hyvää*.¹⁴

Mormon-termi johdannaisineen alkoi esiintyä nopeasti myös ruotsin ja suomen kielissä, jo ennen kuin mormonit itse saapuivat Pohjoismaihin vuonna 1850. Ensimmäinen tiedossa oleva mormoneja koskeva suomalainen sanomalehtimaininta vuodelta 1840 viittaa kirkon pitkää nimeä mukaillen ”den yttersta dagens heliga” -nimiseen yhteisöön, jonka jäsenet uskovat Raamatun lisäksi ”åfven på Mormon-boken”.¹⁵ Vuonna 1842 papiston *Borgå Tidning* viittasi ulkomaan tapahtumia käsitellessään ”mormoniter”-nimisiin uskoviin, ja kolme vuotta myöhemmin se ja Ruotsin kansalle tarkoitettu *Läsebibliotheket* julkaisivat pitkän saksalaisperäisen selostuksen otsikolla ”Mormonerna”.¹⁶ Suomenkielinen *Maamiehen Ystävä* puolestaan viittasi vuonna 1849 Kalifornian kultakuumeen yhteydessä ensimmäisen kerran ”Mormonen kaitwantoon”, joka viittanee alueella oikeasti kultaa löytäneisiin mormoneihin, ja esimerkiksi vuonna 1854 *Suometar* julkaisi pitkän kuvallisen artikkelin otsikolla ”Mormonilaiset”.¹⁷ Termien ”mormonit” ja ”mormonismi” käyttö oli hyvin yleistä Suomessa 1800-luvulla saatavissa olleissa teksteissä, ja niihin liitettiin yleensä voimakkaan negatiivisia ominaisuuksia.¹⁸

Brigham Young (1801–1877) ja muut Joseph Smithiä mormonien valtavirran johdossa seuranneet henkilöt omaksuivat lempinimen ”mormonit” täysin. Tämän osoittaa esimerkiksi perehtyminen 26-osaiseen *Journal of Discourses* -kokoelmaan, joka sisältää MAP-kirkon 1800-luvun johtajien merkittävimpiä puheita. Kirkon puolivuositain järjestettävässä yleiskonferenssissa pidettyjen puheiden tekstianalyysi vuosilta 1851–2018 (10 691 puhetta) osoittaa samoin, että termejä ”Mormons” ja ”Mormonism” on käytetty erittäin runsaasti. Kuvan 1 mukaisesti termejä käytettiin näissä puheissa erityisen paljon 1850-luvulla, kun Youngin johtamat

Kuva 1. Termien ”Mormons” ja ”Mormonism” käyttö kirkon ylimmän johdon puheissa vuosikymmenittäin, 1851–2018.

mormonit asuttivat Utahia ja korostivat itsenäistä identiteettiään.¹⁹ Jälkimmäistä termiä taas käytettiin erityisen paljon 1900-luvun alussa, kun kirkko oli luopumassa moniavioisuuden harjoittamisesta ja määritteli suhdettaan Yhdysvaltain liittovaltion uudelleen.²⁰ Viime vuosikymmeninä molempien termien käyttö on vähentynyt selkeästi. Kirkko kuitenkin myötävaikutti 1990-luvun vaihteessa esimerkiksi neliosaisen *Encyclopedia of Mormonism*-teoksen julkaisemiseen, ja useat viimeaikaiset puhe-esiintymät ovat alaviitteitä tällaiseen termiin ”Mormonism” nimessään sisältävään teokseen.

Tässä artikkelissa en analysoi termien käyttöä näissä puheissa perinpohjaisesti. Todettakoon, että kyse on selkeästi nimenomaan lempinimistä eikä virallisista nimistä. Termit esitetään esimerkiksi 1900-luvun puheiden kirjoitetuissa versioissa usein lainausmerkeissä, kirkkoon kuulumattomien suuhun sijoitettuina ja yhteyksissä, joissa kuvataan vuorovaikutusta yhteisön ulkopuolisten kanssa. Lisäksi johto esittää ne usein jäsenistöä ja omaa uskontoa

10 *Mormonin kirja*, Moosia 18 ja Mormon. Tämän artikkelin otteet *Mormonin kirjasta* sekä *Opista ja liitoista* ovat kirkon vuonna 2002 julkaisemista suomennoksista.

11 Howe 1834, 21. Oma suomennokseni.

12 Cowdery 1834, 158. Oma suomennokseni.

13 Smith 1843, 312 ja 315.

14 Smith 1843. Ks. myös Smith 1843, 298. Kirkon johdossa 1900-luvun vaihteessa toiminut B. H. Roberts poisti Smithin kielitieteelliset pohdinnat kootessaan kirkon historiateoksen ja totesi yksinkertaisesti: ”Sana Mormon tarkoittaa kirjaimellisesti enemmän hyvää”; ks. Roberts 1950, 400.

15 *Finlands Allmänna Tidning* 23.11.1840, 2. Tekstin brittiläinen alkuperäislähde on todennäköisesti *The Leeds Times* 3.10.1840, 4.

16 *Borgå Tidning* 24.9.1842, 3; 20.8.1845, 1–4; 23.8.1845, 2–3. *Läsebibliotheket* 4/1845, 53–58.

17 *Maamiehen Ystävä* 3.2.1849, 3. *Suometar* 10.11.1854, 1–2. Kullankaivuusta ks. Owens 2004.

18 Östman 2010, 129–157. Uudemmissakin teksteissä esiintyy lisäksi kaksoisvokaalivariantti ”mormoonit”.

19 Brigham Youngin yliopiston kielitieteen professori Mark Daviesin luoma tekstikorpus on käytettävissä sivustolla <https://www.lds-general-conference.org/> (katsottu 24.11.2018). Olen koonnut kuvan numerotiedot korpuksen hakutoimintaa hyödyntäen.

20 Aikakaudesta tarkemmin ks. Alexander 1996.

koskevina neutraaleina nimityksinä, joihin voidaan liittää positiivisia ominaisuuksia. Esimerkiksi kirkon korkeimmassa johdossa toiminut Hugh B. Brown (1883–1975) lainasi hyväksyvästi lempinimiä käyttäneen ulkopuolisen tutkijan luonnehdintaa:

Mormonit ovat erinomaisen käytännöllisiä, ja ovat tyyppillisesti amerikkalainen uskonnollinen liike. Sellaisena mormonismi esittää ylentävän, avoimemman muotoilun ja yhteenvedon siitä, millainen amerikkalainen kokemus ajasta ja Amerikan ajankohtaisuudesta on. Mormonikirkko määrittelee olevansa myöhempiä aikoina palautettu versio Jeesuksen Kristuksen alkuperäisestä evankeliumista, joka oli harhautunut ja osin kadoksissa viidentoista viime vuosisadan ajan.²¹

Eriyisesti termi ”mormonit” on vakiintunut osaksi monen jäsenen identiteettiä. Suomessakin kirkon jäseniä on kehoitettu kantamaan tätä lempinimeä hyvillä mielin: ”Tunnustautukaamme rohkeasti mormoneiksi. Luulemme aivan väärin, että ’mormoni’-sanan kuullessaan ihmiset alkaisivat halveksia meitä.”²² Maassa toiminut yhdysvaltalainen lähetysohjaaja kannusti suomalaista jäsenistöä samoin olemaan iloisia mormoni-identiteetistään, jota juurrutettiin myös laulun ja kulttuurin keinoin jo lapsesta alkaen: ”Mä olen poika mormonin, ja kuninkahatkin vois kadehtia onnellista poikaa mormonin.”²³ Kirkon presidentti Ezra Taft Benson (1899–1994) esitti tämän lapsuudestaan asti rakastamansa ”I am a Mormon Boy” -laulun yleiskonferenssin videotervehdyksenä vuonna 1989, ja kirkon lähetysohjaaja tuona aikana edistäneet yhdysvaltalaiset televisiomainokset päättyivät yleisesti fraasiin ”brought to you by The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, the Mormons.”

Voidaankin todeta, että Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkkoon ja sen jäseniin viittaavat napakat termit ”mormonit” ja ”mormonismi” yleistyivät nopeasti 1830-luvulta alkaen. Kirkon ulkopuolella tuotetun kirjallisuuden osalta termien käyttö on ollut nykypäivään saakka niin yleistä, että esimerkit olisivat triviaaleja. Tärkeämpää onkin panna merkille, että niitä on käytetty ja hyödynnetty laajasti myös kirkon omassa piirissä.

Mielenkiintoista kyllä, ”mormonismi” esiintyy jopa kirkon pyhien kirjoitusten kaanonissa, Joseph Smithin kuoleman yhteydessä 1840-luvulla.²⁴

TRADITION SISÄISET RAJANVEDOT

”Mormonit” ja ”mormonismi” voidaan nähdä ylä-tason käsitteinä, jotka viittaavat kaikkiin Joseph Smithin perustamasta uskonnollisesta traditiosta polveutuviin yhteisöihin ja niiden jäseniin. Yleensä termit yhdistetään Utahin Salt Lake Citystä käsin johdettavaan, yli 16 miljoonan jäsenen Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkkoon. Se on ylivoimaisesti suurin Smithin perinnölle perustuvista yhteisöistä, mutta ei ainoa. Jakautumista on tapahtunut Smithin ajoista lähtien esimerkiksi oppillisten erimielisyyksien ja johtajakysymysten vuoksi.²⁵

Utahin valtavirtakirkon ohella tärkeimpiä mormonismien nykyilmentymiä ovat enimmäkseen Yhdysvaltain keskilännessä vaikuttava noin 200 000 jäsenen ”Community of Christ” (Kristuksen yhteisö), joka torjui moniavioisuuden alusta asti ja uskoo kirkon johtajuuden siirtyneen Smithiltä tämän pojalle Brigham Youngin sijaan, sekä kirjava noin 30–40 000 uskovan fundamentalismi, jonka piirissä pidetään kiinni muun muassa juuri moniavioisuuden edustamasta Utahin kirkon varhaisesta oppiperinnöstä. Näiden yhteisöjen ja liikkeiden suhtautuminen sanaan ”mormoni” vaihtelee. Siitä onkin vuosien varrella tullut rajankäynnin väline, aivan kuten sanasta ”kristitty”: jotkut etäänkyivät sanasta muiden mormonien vuoksi, kun taas toiset pitävät itseään ainoina, joilla on oikeus käyttää sitä.

Vuonna 1860 perustettu Kristuksen yhteisö otti jo varhain etäisyyttä mormoni-sanaan. Syynä oli erityisesti sen suurempi ”serkku”, Utahin valtavirtakirkko. Kuten yhteisön ylimpään johtoon kuulunut Richard C. Evans (1861–1921) asian ilmaisi vuonna 1905: ”Pidämme termiä mormoni loukkaavana, koska yleisön mielessä se yhdistetään mainitsemini käytäntöihin”, millä hän viittasi esimerkiksi Utahin kirkon aikaisemmin avoimesti kannattamaan moniavioisuuteen. ”Serkun” korkea edustaja, perustaja-Smithin veljen pojanpoika Joseph Fielding Smith (1876–1972) piikitti takaisin: ”Jos nimi kerran on sinulle niin vastenmielinen – – mikset hylkää

nimen lisäksi myös Mormonin kirjaa, johon nimi perustuu.²⁶

Smithin pohdinta kävi lopulta osin toteen, sillä toisin kuin Utahin kirkko, Kristuksen yhteisö ei enää pidä *Mormonin kirjaa* historiallisesti autenttisena teoksena. Se on ottanut etäisyyttä mormoniperintöönsä myös muulla tavoin: Kristuksen yhteisö -nimi on peräisin vuodelta 2001, jolloin tämä aikaisemmin nimellä ”Reorganisoitu Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko” tunnettu kirkkokunta otti selkeän askeleen kohti protestantismia ja perinteistä kristinuskoa. Toisaalta uusi nimi oli myös askel kohti Joseph Smithin varhaisinta perintöä, jota yksinkertainen nimi ”Kristuksen kirkko” edusti.²⁷

Fundamentalismi on puolestaan kirjava ilmiö, jota yhdistää usko Utahin kirkon varhaiseen oppiperintöön. Siihen lukeutuu esimerkiksi moniavioisuus, jonka mormonien valtavirta alkoi jättää taakseen 1800-luvun lopulla. Fundamentalismien perustajahahmot kokivat valtavirran antaneen periksi yhteiskunnan paineille ja ajautuivat vähitellen kirkon ulkokehälle, lopulta sen ulkopuolelle. Osa nykypäivän mormonifundamentalisteista on järjestäytyneet omiin yhteisöihinsä, varsinkin Utahissa, mutta monet harjoittavat uskoaan itsenäisesti yhteisöjen ulkopuolella. Heidän elämänsä on valotettu Suomessakin esitetyissä televisiosarjoissa ”Big Love” ja ”Sisarvaimot”, ja tunnetuin sen piirissä vaikuttavista yhteisöistä lienee julkisuutta kaihtava Fundamentalistinen Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko.²⁸

Fundamentalistien parissa on tavallista suhtautua lempinimeen ”mormoni” hyväksyvästi ja pitää itseään nimenomaan todellisena, oikeaoppisena mormonina, joka hyväksyy harhautuneen valtavirran hylkäämät opetukset. Valtavirtakirkko on puolestaan tehnyt selväksi, etteivät nämä uskovat ole sen mielestä mormoneja ensinkään. Sen edesmenneen presidentin Gordon B. Hinckleyn (1910–2008) mukaan ”kirkolla ei ole minkäänlaista tekemistä moniavioisuutta harjoittavien kanssa – – Mitään sellaista kuin ’mormonifundamentalisti’ ei ole olemassa. On ristiriitaista yhdistää nuo kaksi sanaa.”²⁹ Kirkon ylläpitämä ja sen nimen käyttöön liittyvä tyyliopas on myöhemmin ilmaissut saman

ajatuksen näin: ”Kun viitataan ihmisiin tai organisaatioihin, jotka harjoittavat moniavioisuutta, on virheellistä käyttää nimityksiä ’mormonit’, ’mormonifundamentalisti’, ’mormonien toisinajattelijat’ jne.”³⁰

Lain kanssa ajoittain ongelmiin joutuneet fundamentalistit ovatkin olleet nykyajan valtavirtakirkolle ennen kaikkea imago-ongelma: se haluaa välttää termin ”mormonit” käyttöä ylätason käsitteenä varsinkin mediassa, jotta yleisö ei sekoittaisi valtavirtakirkkoa fundamentalisteihin ja liittäisi siihen mielikuvia laittomuuksista ja moniavioisuudesta.³¹ Tältä osin se toimii kuin Kristuksen yhteisö serkkuaan kohtaan yli 100 vuotta sitten: se vetää selkeitä rajoja uskontotradition sisällä ja pyrkii ylläpitämään niitä. Yksi termin ympärillä ilmenneen rajankäynnin syy oli tuolloinkin moniavioisuus, jota kuitenkin nykyajasta poiketen harjoitti valtavirta itse.

Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko on näin ollen pyrkinyt rajaamaan ”mormoni”-alkuisten termien käytön itseensä ja itselleen, erityisesti viestiessään ulkopuoliselle yleisölle. Pyrkimyksensä tueksi se on jopa rekisteröinyt termin ”Mormon” tavaramerkikseen Euroopan Unionissa, mutta Yhdysvalloissa rekisteröinti ei ole onnistunut.³² Lisäksi sen edustajat ovat kohdistaneet toimia sellaisiin yhdysvaltalaisiin tahoihin, jotka ovat hyödyntäneet termiä eri järjestöjen ja internet-

21 Brown 1956, 104, oma suomennokseni. Siteerattu tutkija oli katolilainen sosiologi Thomas F. O’Dea; ks. klassikkosi noussut O’Dea 1957.

22 Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko 1962, 225.

23 Nelson 1969. Laulusta ks. Stephens 1986.

24 *Oppi ja liitot* 135:7.

25 Östman 2017.

26 Smith 1905, 11–12. Oma suomennokseni.

27 Scherer 2001.

28 Jacobson & Burton 2011.

29 Hinckley 1999, 84. Vrt. myös Ballard 2011, 81. Termi ”mormonifundamentalisti” on ilmeisesti kuitenkin kirkon ylimmässä johdossa 1940-luvulla toimineen henkilön kehittämä; ks. Quinn 1998, 2.

30 Uutishuone 2017.

31 Cragun & Nielsen 2009.

32 European Union Intellectual Property Office 2006 (tietue 004306701); United States Patent and Trademark Office 2007 (trademark-tietue 78161091).

sivustojen nimissä. Esimerkkeinä mainittakoon ”Mormon Mental Health Association” ja ”Mormon Match”. Kirkko haluaa tällaisen rajankäynnin kautta estää mielikuvia, joiden mukaan se tukisi näiden tahojen toimintaa.

VIRALLISEN NIMEN JA LEMPINIMIEN SYMBIOOSI

Joseph Smith antoi vuonna 1830 perustamalleen uskonnolliselle yhteisölle nimen ”Church of Christ”, ”Kristuksen kirkko”. Nimi oli kristillisen primitiivismin hengessä yksinkertainen, mutta myös geneerinen ja vaikeasti muista erottuva. Neljä vuotta myöhemmin se erottautuikin muista lähes samanimisistä yhteisöistä uudella nimellä ”Church of the Latter Day Saints”.³³ Kirkon nykyinen nimi on puolestaan peräisin vuodelta 1838, jolloin mormonit uskovat Jeesuksen ilmoittaneen sen profeetalleen Smithille:

– sillä näin kirkkoani on kutsuttava viimeisinä aikoina, nimittäin Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkoksi.³⁴

”Myöhempiin aikoihin” viittaava nimi heijastaa varhaisten mormonien uskoa Jeesuksen pikaiseen paluuseen ja tuhatvuotisen rauhan valtakunnan läheisyyteen.³⁵ Eskatologinen painotus on vaimentunut selkeästi nykymormonien opetuksissa, mutta se elää edelleen kirkon nimessä ja painottuu alkuperäistään voimakkaammin joillakin muilla kielillä: kun englanninkielinen nimi puhuu ”myöhemmistä” eikä ”viimeisistä” ajoista, nimi on toisinaan käännetty nimenomaan lopun aikaan viittaavaksi. Esimerkik-

si ruotsiksi kirkko tunnetaan nimellä ”Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga” ja saksaksi nimellä ”Kirche Jesu Christi der Heiligen der Letzten Tage”.

Kirkon varhainen toiminta Suomessa oli vuoteen 1946 asti satunnaista ja keskittyi ruotsinkielisille alueille. Ulkopuolisissa suomenkielisissä lähteissä esiintyikin virallisen käännöksen puuttuessa useita eskatologiaa voimakkaammin painottavia nimityksellisiä kuten ”Herramme Jeesuksen Kristuksen viimeisten päivän pyhäin kirkko” ja ”Viimeisten päivien pyhien Jeesuksen Kristuksen kirkko”.³⁶ Suomea vasta opettelevien lähetyssaarnaajien varhaiset lehti-ilmoitukset vuonna 1946 käyttivät nekin nykyisin vieraita muotoiluja, kuten ”Jeesuksen Kristuksen Kirkon Viimeisten Päivien Pyhät” ja ”Jeesuksen Kristuksen Kirkon Viimeisten Päivien Autuaat”.³⁷ Nimen suomenkielinen nykykuoto oli kuitenkin vakiintunut viimeistään vuonna 1947, kun Utahista käsin johdettu kirkko teki Suomesta virallisen lähetykenttensä.³⁸

Utahin Salt Lake Cityssä toimiva korkein johto määrittää kirkon opin, maailmanlaajuisen toiminnan puitteet, käytännöt ja sen piirissä hyväksyttävän kielenkäytön. Sen näkemykset ovat siis normatiivisia ja siksi avainasemassa, kun pyritään ymmärtämään mormonien suhtautumista kirkon nimeen ja sen lempinimiin. Johdon lausuntoihin tutustuminen osoittaa, että se on aina painottanut kirkon virallisen nimen tärkeyttä ja ensisijaisuutta. Myös seurakuntakeskusten ulkoseinillä ja lähetyssaarnaajien mustissa nimikylteissä valkoisin kirjaimin esiintyvä logo painottaa kirkon itseymmärrystä Jeesuksen Kristuksen kirkkona. Vuonna 1995 lanseerattu nykyinen logo korostaakin Jeesuksen nimeä

MYÖHEMPIEN
AIKOJEN PYHIEN
JEE SUKSEN
KRISTUKSEN
KIRKKO

MYÖHEMPIEN AIKOJEN PYHIEN
JEE SUKSEN
KRISTUKSEN
KIRKKO

Kuva 2. Vasemmalla vanha logo 1970-luvulta, oikealla nykyinen logo vuodelta 1995.

entistä selkeämmin. Vanhassa logossa se hävisi muiden samankokoisten sanojen sekaan (ks. kuva 2).³⁹

Suhtautumisessa erilaisiin lempinimiin on sen sijaan ollut vaihtelua, ja siinä voidaan nähdä eräänlaista tasapainon etsimistä. Virallinen nimi edustaa luonnollisesti kirkon todellista identiteettiä, mutta se on monimutkainen ja yleisö tuntee sen heikosti. Yleisön paremmin tuntemat lempinimet edustavatkin ajoittain kompromissia, josta on hyötyä kasvua hakevan kirkon lähetystyöpyrkimyksille. Niinpä kirkon johdossa on esiintynyt koulukuntaeroja: joidenkin johtajien voidaan tulkita painottaneen tuttuutta identiteetin kustannuksella, toiset taas ovat tehneet päin vastoin. Painotuksissa on kuitenkin myös voimakkuuseroja: hyväksynnän ja torjunnan välillä liikkuvaa heiluria voi poikkeuttaa joko vähän tai paljon.

Suhde nimeen ”mormonikirkko” on yleensä ollut kaksijakoinen: jäsenistöä ei ole kannustettu sen käyttöön, lähinnä päin vastoin, mutta sen käyttö kirkon ulkopuolella on tiedostettu ja ajoittain jopa hyväksytty avoimesti. Onhan varsin luontevaa, että ”mormonit” kuuluvat ”mormonikirkkoon”. Kirkon presidentti George Albert Smith (1870–1951) painotti kuitenkin todellisen identiteetin tärkeyttä ohjeistaessaan kirkkoa vuonna 1948: ”Älkää pettäkö Herraa kutsumalla tätä mormonikirkoksi. Hän ei kutsunut tätä mormonikirkoksi.”⁴⁰ Toisaalta kirkon ylimmässä johdossa toiminut Marion G. Romney (1897–1988) totesi vuonna 1979 selkeästi, että ”mormoneista” ja ”mormonikirkosta” puhuminen oli hyväksyttävää, ainakin ulkopuolisten käyttäminä termeinä: ”Kirkon jäsenet eivät pane pahakseen sitä, että heitä sanotaan mormoneiksi, eikä kirkolla ole mitään sitä vastaan, että sitä sanotaan mormonikirkoksi. Mutta kuten olemme sanoneet, se ei ole kirkon oikea nimi.”⁴¹

Suhtautuminen yhtäältä kirkon lempinimiin ja toisaalta jäsenistön lempinimiin on vaihdellut. Muun muassa vuonna 2011 kirkon yleiskonferenssissa puhunut M. Russell Ballard (s. 1928) totesi, että termi ”mormoni” on hyväksytty lempinimi, ”kun sitä käytetään jäsenistä eikä instituutiosta. Meidän ei tarvitse lakata käyttämästä nimitystä *mormoni* silloin kun se on sopivaa, mutta meidän tulisi itse edelleen painottaa kirkon täydellistä ja oikeaa ni-

meä. Toisin sanoen meidän tulisi välttää termiä ’mormonikirkko’ ja rajoittaa sen käyttöä.”⁴² Samana vuonna puhunut Boyd K. Packer (1924–2015) antoi ymmärtää, ettei ole syytä närkästyä, kun kuulee nimen ”mormonikirkko”, mutta erityisesti jäsenten olisi syytä miettiä kielenkäyttöään kahdesti: ”Se, että muut nimittävät kirkkoa mormonikirkoksi ja meitä mormoneiksi, on aivan eri asia kuin se, että me itse teemme niin.”⁴³

Kirkon laatima journalistien tyyliopas on ollut eräänlainen keskiarvo näistä lausunnoista. Se opasti vielä kesällä 2018 muun muassa seuraavasti:

- Sana ”mormonismi” on hyväksyttävä kuvaamaan Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkolle ominaisen opin, kulttuurin ja elämäntavan yhdistelmää.
- Kun tarkoitetaan kirkon jäseniä, suositeltava nimitys on ”myöhempien aikojen pyhät”, vaikkakin ”mormonit” on hyväksyttävä nimitys.
- Vaikka nimitystä ”mormonikirkko” on pitkään käytetty julkisesti kirkon liikanimenä, se ei ole virallinen nimitys eikä kirkko suosi sen käyttöä.⁴⁴

Lisäksi tyyliopas kehotti käyttämään ensin kirkon koko nimeä ja sen jälkeen, mikäli lyhyempiä viittauksia tarvitaan, joko termiä ”kirkko” tai ”Jeesuksen Kristuksen kirkko”. Jälkimmäinen muoto on kuitenkin geneerinen ja sisältää käytännössä teologisen väittämän, eivätkä journalistit kirkon

33 Anderson 1979.

34 *Oppi ja liitot* 115:4. Englanninkielisen nimen kirjoitusmuoto ”The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints” vakiintui vuonna 1851 (aikaisemmin ”Latter-day”) oli yleensä ”Latter Day”). Nimen sisältävä ilmoitus kanonisoitiin vasta vuonna 1876, vaikka Smithin ilmoituksia sisältävästä *Opista ja liitoista* julkaistiinkin laajennettu versio jo vuonna 1844.

35 Underwood 1993.

36 Lehmann 1928, 1207; Forsman & Havu & Salovaara & Setälä & Wecksell 1927, 212.

37 *Helsingin Sanomat* 1.11.1946, 1; *Turun Sanomat* 11.9.1946, 6 ja 3.10.1946, 1.

38 *Helsingin Sanomat* 23.8.1947, 1 ja 2.

39 Stack 2012.

40 Smith 1948, 160. Oma suomennokseni.

41 Romney 1979.

42 Ballard 2011; vrt. myös Ballard 2014, 78.

43 Packer 2011.

44 Ututishuone 2017.

omien lehtien ulkopuolella näistä syistä ole juuri käyttäneet sitä.⁴⁵

Tärkeä torjuvampaan linjan merkkipaalu ajoittuu vuoteen 1990. Kirkon nykyinen presidentti Russell M. Nelson, maallisen palkkatyönsä taakseen jättänyt sydänkirurgi, oli tuolloin hiljattain kutsuttu ylimpään johtoon. Nelson puhui kirkon yleiskonferenssissa oikeiden nimien käyttämisen tärkeydestä ja siitä, kuinka lempinimen käyttö voi loukata sen kohdetta tai oikean nimen antaneita vanhempia. Hän kertoi sitten aikovansa käsitellä nimeä, ”jonka Herra antoi”, ja referoi kirkon johdon vuonna 1982 ilmaisemaa huolta termin ”mormonikirkko” liiallisesta käyttämisestä kirkon piirissä. Hän korosti tärkeäksi kokemaansa asiaa vetoamalla taivaalliseen tunnemaailmaan: ennen kuin kirkkoon liittyviä lempinimiä käytetään oikean nimen sijaan, ”voi huomaavainen ihminen kunnioittavasti ajatella nimen antaneen taivaallisen [Vanhemman] tunteita.”⁴⁶

Kirkon johto onkin ajoittain laatinut sekä jäsenistölle että muulle yleisölle kiertokirjemäisiä tiedotteita, joissa se on korostanut kirkon virallista nimeä. Esimerkiksi helmikuussa 2001 kirkon korkein johtoeelin, sen presidentistä ja tämän kahdesta neuvonantajasta koostuva ”ensimmäinen presidenttikunta”, eritteli Salt Lake Cityn talviolympialaisia odottavalle jäsenistölle yllä mainitun tyylioppaan mukaisia ohjeita: termiä ”mormonikirkko” ei tullut käyttää, mutta kirkon jäseniin oli hyväksyttävää viitata termillä ”mormonit”. Sanan ”mormoni” eri muodot esiintyisivät luonnollisesti myös *Mormonin kirjan*, Mormonien tabernaakkeliuoron ja Utahin 1800-luvulla asuttaneiden ”mormonipioneerien” tapaisissa nimityksissä.⁴⁷

Kirkon ylimmässä johdossa 1960-luvulta asti toiminut Gordon B. Hinckley edusti Nelsonista poikkeavaa koulukuntaa. Vuosien 1995–2008 presidenttikautensa aikana Hinckley painotti erityisesti kirkon tunnetuksi tekemistä ja esiintyi tiedotusvälineissä huomattavan paljon. Myös hän puhui kirkon nimestä yleiskonferenssiin kokoontuneelle jäsenistölle lokakuussa 1990, puoli vuotta Nelsonin jälkeen. Hinckley kiitti aluksi Nelsonin puhetta ja kehotti jäsenistöä lukemaan sen uudelleen, mutta jatkoi sitten aivan erilaisella linjalla. Julkisuuden

lainalaisuuksiin perehtyneen Hinckleyn mukaan ”mormonikirkko”-tapaisilla lempinimillä on tapana olla pysyviä, ja niitä voisi torjumisen sijaan kantaa iloiten:

Luulen, että teimme mitä tahansa, me emme milloinkaan voi saada maailmaa käyttämään kirkon täydellistä ja oikeaa nimeä. Koska sana *mormoni* on niin lyhyt ja se on helppo sanoa ja kirjoittaa, ihmiset kutsuvat meitä *mormoneiksi*, *mormonikirkoksi* ja niin edelleen.

Hinckley muistutti kuulijoidensa mieleen Joseph Smithin termille ”Mormon” antaman merkityksen ”enemmän hyvää” ja totesi, että ”*Mormon* ei ole haukkumasana, vaan sana joka edustaa suurinta hyvää – sitä hyvää, mikä on Jumalasta”. Kun siis ihmiset käyttävät tuota nimeä, ”he lausuvat meille kohteliaisuutta, jos me vain elämme tuon nimen arvoisesti”. Hinckley kertoi joskus harmittelevansa sitä, etteivät ihmiset käyttäneet kirkosta sen varsinaista nimeä, mutta olevansa kuitenkin onnellinen siitä, että lempinimen oli tehnyt kunnialliseksi ”merkittävä mies ja kirja, joka on vertaansa vailla oleva todistus maailmamme Lunastajasta”.

Lisäksi Hinckley kertasi kirkon saavutuksia ja totesi niiden perusteella, että ”hyvin konkreettisesti sana *mormonismi* merkitsee sitä suurta *hyvää*, josta Herra Jeesus Kristus oli esimerkkinä.” Jos lempinimeä ei voisi muuttaa, ”me voimme saada sen todella loistamaan”.⁴⁸ Samoin kuin Joseph Smith piti kauttaan ilmoitetun Jumalan työn pysäyttämistä niin mahdottomana, että ”[y]htä hyvin ihminen voisi ojentaa heiveröisen käsivartensa pysäyttääkseen Missourivirran säädetyn juoksun tai kääntää sen ylävirtaan”,⁴⁹ Hinckley näyttää ajatelleen lempinimien olevan niin juurtuneita, ettei niistä voinut päästä eroon. Uhkan sijaan hän näki tässä mahdollisuuksia.

Niinpä esimerkiksi keltaisia ”Mormon Helping Hands” -huomioliivejä yllään pitävät jäsenryhmät ovat tehneet kirkkoa tunnetummaksi useissa maissa. Tekstin lisäksi liiveihin on painettu kirkon koko nimen sisältävä logo, ja niitä kantavat ryhmät ovat tarjonneet apuaan esimerkiksi luonnonkatastrofien jälkien siivoamisessa ja muissa yhteiskunnallisissa palvelutempauksissa. Monien jäsenten luonnollista

<h2>HALUAN</h2> <ul style="list-style-type: none"> ➤ oppia lisää Jeesuksesta Kristuksesta ➤ löytää lähellä olevan mormonikirkon ➤ tilata ilmaisen Mormonin kirjan ➤ tutustua mormoneihin ja lukea heistä ➤ luoda mormon.org-profiili ➤ saada tietoa sukututkimuksesta ➤ tavata mormonilähetyssaarnaajat ➤ oppia Joseph Smithistä ➤ jutella kirkon edustajien kanssa ➤ lukea usein esitettyjä kysymyksiä 	<h2>MORMONIT JA USKONTO</h2> <p>Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko on yleensä mormonikirkoksi kutsutun uskontokunnan virallinen nimi. Me uskomme ennen kaikkea, että Jeesus Kristus on maailman Vapahtaja ja Jumalan Poika.</p> <p>Vaikka meidän mormonien tausta ja kokemukset ovat monenlaisia, meitä yhdistää meidän sitoutumisemme Jeesukseen Kristukseen. Tällä sivustolla esitellään Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon jäseniä, jotka kertovat elämästään ja siitä, mitä heidän uskonsa heille merkitsee.</p>
---	--

Kuva 3. Ote ulkopuolisille suunnatulta sivulta <https://www.mormon.org/fin?locale=fin>, jonka otsikko on ”Mikä on mormonikirkko ja mormoniuskonto?” (24.11.2018).

identiteettiä ”mormoneina” havainnollistaa myös kirkon Nuorten Naisten järjestön ylimmässä johdossa palvellut Ann M. Dibb (s. 1954), joka pohti kuvitteelliseen T-paitaansa sopivaa tekstiä. Vuonna 2012 yleiskonferenssissa pitämänsä puheen mukaan hän keksi lopulta ”ihanteellisen ilmauksen, jota kantaisin ylpeänä: ”Minä olen mormoni. Minä tiedän sen. Minä elän sen mukaan. Minä rakastan sitä.”⁵⁰ Maailmankuulu ”Mormonien tabernaakkelikuoro” puolestaan on kuulunut jäsenistön ylpeydenaiheisiin ja kirkon näkyvimpiin lähetteläisiin jo yli sadan vuoden ajan.⁵¹

Lempinimien hyödyntäminen huipentui Hinckleyn seuraajan Thomas S. Monsonin (1927–2018) kymmenvuotisella presidenttikaudella, etenkin internetissä. Se perustui yksinkertaiseen huomioon ihmisten tavasta käyttää englanninkielistä termiä ”Mormon” hakusanana tietoa etsiessään. Sen myötä kirkko päätti mukautua realiteetteihin. Se alkoi julkaista ”Mormon”-sanalla otsikoituja uutisia ja luoda sanaa hyödyntäviä uusia sisällönjakokanavia. Esimerkiksi kirkon omistama *Deseret News* -lehti alkoi julkaista sähköistä ”Mormon Times” -osiota, ja kirkko tuotti monipuolista mediasisältöä ”Mormon Channel” -kanavalla sekä YouTubessa lyhyiden ”Mormon Messages” -hengenkohotusviestien välityksellä.

Erityisen merkittävä oli vuonna 2010 aloitettu monivuotinen ”I’m a Mormon” -kampanja, jonka keskipisteenä on ”mormoneista” ja ”mormonikir-

kosta” (kirkon koko nimen ohella) puhuva www.mormon.org-sivusto (ks. kuva 3).⁵² Kirkon johto kehotti jäseniä luomaan sivustolle oman profiilin, ja tuhannet maallikot ympäri maailman kehittivät sen seurauksena lyhyitä esittelytekstejä tai -videoita itsestään. Kampanjan nimen mukaisesti videoiden äänisisältö päättyi yleensä lausahdukseen ”and I’m a Mormon”, ”ja olen mormoni”, ja kokonaisuudella pyrittiin korostamaan kirkon jäsenistön monimuotoisuutta ja suhteellista tavallisuutta. Internetkeskeiseen kampanjaan liittyi myös mainostamista suurissa kaupungeissa, esimerkiksi New Yorkin Times Squarella sekä kaupungin taksien ja maanalaisen valomainoksissa, joissa ”Mormon”-sanaa hyödynnettiin näkyvästi.⁵³ Kampanjassa on huomionarvoista, että kirkko käytti siinä ulkopuolisille tuttua nimitystä ”mormonikirkko”, jota sen oma tyyliopas kehotti välttämään. Käytännön hyöty ajoi siis perinteisen vierokunnan ohi.

45 Tämän ohella ”The Church of Jesus Christ” (”Jeesuksen Kristuksen Kirkko”) on runsaat 20 000 jäsentä käsittävän nk. bickertonilaisen mormonihaaran virallinen nimi; ks. <http://www.thechurchofjesuschrist.org> (katsottu 24.11.2018).

46 Nelson 1990, 14.

47 Wotherspoon 2001, 29.

48 Hinckley 1991.

49 *Oppi ja liitot* 121:33.

50 Dibb 2012, 10.

51 Hicks 2015.

52 Newsroom 2013.

53 Newsroom 2011.

Toinen merkittävä panostus oli syksyllä 2014 monissa yhdysvaltalaisissa elokuvateattereissa pyörinyt ”Meet the Mormons” -dokumenttielokuva. Kirkon tuottama elokuva valotti kuuden eri puolilla maailmaa asuvan ja useassa tapauksessa merkittäviin saavutuksiin ylätneen mormonin elämää. Dokumentin ohjaajan mukaan sen ja sitä seuranneiden lyhyempien filmien nimenomainen tarkoitus oli vähentää mormoneja kohtaan tunnettua vierautta.⁵⁴

Kirkko on siis laajasti hyödyntänyt ”mormoni”-termin tuttuutta varsinkin lähetystyössään. Erityisen voimakkaasti tämä on näkynyt internetaikakaudella, jolloin termin keskeisyys esimerkiksi sähköisessä hakukoneoptimoinnissa on korostanut kirkon halua saada viestinsä kuuluviin. Tämä on tehty yleisön parhaiten tuntemia mutta kirkon näkökulmasta vähemmän optimaalisia termejä käyttäen.⁵⁵ Jos siis Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenet voivat pitää itseään samanaikaisesti ”luterilaisina” ja Jeesuksen seuraajina, Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon ylin johtokin on kokenut luontevana kertoa maailmalle Jeesuksen seuraajista, jotka tunnetaan tuttavallisemmin ”mormoneina”.

SYMBIOOSIN LOPPU?

Kirkon nykyinen presidentti Russell M. Nelson asetettiin virkaansa tammikuussa 2018 edeltäjänsä Thomas S. Monsonin kuoltua. Nelsonin presidenttikautta on toistaiseksi luonnehtinut halu yksinkertaistaa kirkon toimintaa ja uudistaa sen sisäisiä toimintatapoja. Hänen vaimonsa Wendy Nelson kuvailee miestänsä ihmiseksi, joka pyrkii eroon aikansa eläneistä perinteistä ja saa vihdoin toteuttaa itselleen tärkeitä muutoksia: ”On kuin hänet olisi päästetty valloilleen – – hän voi nyt viedä läpi asioita, joista hän on ollut huolissaan, mutta joita hän ei ole voinut tehdä. Nyt kun hän on presidentti, hän voi tehdä nuo asiat.” Nelson toteaa miehensä olevan myös valmis tekemään asioita eri tavalla kuin aikaisemmin ja nostamaan keskiöön kirkon ja maailman valmistamisen Jeesuksen toista tulemistä varten: ”Hän ei halua meidän käyttävän rahaa, aikaa, energiaa mihinkään, mikä ei keskity siihen.”⁵⁶

Mormonit ajattelevat yleensä kulloisenkin presidenttinsä saavan jatkuvasti hengellistä ilmoitusta Jumalalta kirkon asioiden hoitamiseksi, täydessä

yhteisymmärryksessä muun johdon kanssa. Käytännössä johdon piirissä vallitsee kuitenkin selkeitä näkemyseroja, minkä Wendy Nelsoninkin kuvaus osoittaa. Selkeimpiä osoituksia tästä ovat ne vahvat toimet, joihin kirkko on elokuusta 2018 alkaen ryhtynyt virallisen nimensä painottamiseksi ja sanan ”mormoni” poistamiseksi kirkon kielenkäytöstä. Presidentti Nelsonin toiminta voidaankin nähdä täyskäännöksenä: jos hänen edeltäjänsä Hinckley ja Monson olivat valmiit hyödyntämään sanan ”mormoni” ja sen johdannaisten tuttuutta lukuisin tavoin, Nelsonin mielestä tällainen lempinimien salliminen tai niiden käytön edistäminen loukkaa Jeesusta, joka on ilmoittanut Joseph Smithille kirkon todellisen nimen. Tämä nykylinja heijastaa Nelsonin jo vuonna 1990 esittämää ajattelua, josta puhuttiin edellä.

Kirkon johto on toki ennenkin painottanut, että on tärkeää käyttää koko nimeä ja pitänyt ”mormonikirkko”-nimeä epäsuotavana, kuten yllä nähtiin. Nelsonin argumentaatiossa on kuitenkin ratkaiseva ero, joka ilmeni hänen tiedottaessaan muutoksista ensimmäisen kerran: tukeutuminen jumalalliseen arvovaltaan ja ilmoitukseen, jota kirkon jäsenistö uskoo hänen nauttivan Jumalan profeettana. Siinä missä vuosien varrella toistetut kehotukset käyttää kirkon koko nimeä ovat olleet kiertokirjelmäisiä muistutuksia, uusi linja on käsky suoraan taivaista: ”Herra on tähdentänyt mieleeni sen nimen tärkeyttä, jonka Hän on ilmoittanut kirkolleen – nimittäin Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko. Meillä on työtä tehtävänä, jotta saattaisimme itsemme sopusointuun Hänen tahtonsa kanssa.”⁵⁷ Korjausliikkeen tarpeessa ovat siis nyt nimenomaan kirkko ja sen jäsenistö, eivät niinkään journalistien kaltaiset ulkopuoliset toimijat.

Nelson jatkoi teeman käsittelyä kirkon yleiskonferenssissa lokakuussa 2018. Salt Lake Cityssä puolivuositain järjestettävä kaksipäiväinen tapahtuma on yhteisön merkittävin foorumi ja hengellinen juhla, joka välitetään maailmanlaajuiselle jäsenistölle satelliittiteknologian ja internetin kautta. Hän viittasi tiedotteensa saamaan vaihtelevaan vastaanottoon, totesi nimihankkeen olevan Jumalan käsky ja perusteli kantaansa muun muassa *Mormonin kirjalla*, jossa Amerikan mantereella muinoin ilmes-
tynyt ylönoussut Jeesus toteaa:

[K]utsukaa kirkkoa minun nimelläni – – Ja kuinka se olisi minun kirkkoni, ellei sitä kutsuta minun nimelläni? Sillä jos jotakin kirkkoa kutsutaan Mooseksen nimellä, silloin se on Mooseksen kirkko; tai jos sitä kutsutaan jonkun ihmisen nimellä, silloin se on jonkun ihmisen kirkko; mutta jos sitä kutsutaan minun nimelläni, silloin se on minun kirkkoni, jos on niin, että he ovat rakennetut minun evankeliumilleni.⁵⁸

Kääntöpuolta Nelson valotti toteamalla ”syvää katumusta tuntien, että olemme tahattomasti antaneet kutsua Herran palautettua kirkkoa muilla nimillä, joista jokaisesta puuttuu Jeesuksen Kristuksen pyhä nimi!”⁵⁹ Nelsonin mukaan ”Herran kirkko näyttäytyy nykyisin ’mormonikirkon’ valepuvussa” suurelle osalle maailmaa, ja Jeesuksen nimen poistaminen kirkon nimestä – ”MAP-kirkon” tai ”mormonikirkon” kaltaisissa lempinimissä – on ”Saatanalle suuri voitto”, joka merkitsee perimmiltään jopa Jeesuksen sovitus työn sivuuttamista.⁶⁰ Mikäli lempinimien käyttö hyväksytään vetoamalla niiden tuttuuteen ja niiden hyödyllisyyteen sähköisessä hakukoneoptimoinnissa, nojataan ilmoituksen sijaan maailmalliseen ja virheelliseen ajatteluun.⁶¹

Kokonaisuutena katsoen Nelsonin näkemykset edustavat merkittävää irtiottoa sekä ”mormoni”-alkuisten termien käytöstä että hänen edeltäjiensä ajattelusta. Tämä irtiotto on teologisesti merkittävä, kun otetaan huomioon mormonien usko johtonsa innoituksen: uskolliset mormonit eivät pidä johtajiaan täydellisinä, mutta he välttävät johdon mahdollisten virheiden pohtimista ja pitävät kirkon kulloistakin johtajaa käytännössä erehtymättömänä uskonasioissa. Perustana on pyhien kirjoitusten kansien väliin sijoitettu presidentti Wilford Woodruffin (1807–1898) lausunto, jonka mukaan ”Herra ei koskaan salli minun eikä kenenkään muun miehen, joka on tämän kirkon presidenttinä, johtaa teitä harhaan.”⁶²

Kirkko on aikaisemmin tehnyt täyskäännöksen esimerkiksi alkaessaan luopua moniavioisuudesta 1800-luvun lopulla ja ulottaessaan pappisuuden mustaihoisille miehille vuonna 1978. Käännökset perusteltiin Jumalan antamalla ilmoituksella, joka päätti tarpeen seurata aikaisemmalle ajanjaksolle annettua ilmoitusta, mutta aikaisempien toiminta-

tapojen ajateltiin vielä uudessakin tilanteessa olleen aikanaan Jumalan innoittamia. Sen sijaan lempinimiä koskeva aikaisempi toiminta esitetään nyt ikään kuin kollektiivisena syntinä, jota kirkon presidentti katuu syvästi. Kirkon olisi Nelsonin mukaan nyt aika ”oikaista virheitä, jotka ovat vuosien kuluessa tulleet vähitellen hyväksytyiksi.”⁶³ Erehtymättömyyden ympärille rakennetun teologian näkökulmasta syntyy toisin sanoen kysymys siitä, kuinka aikaisempien johtajien siunaama toiminta tulisi tulkita.

Osa jäsenistöstä on pitänyt uutta linjaa mahdollisuutena edistää kirkon työtä. Niinpä termistä ”mormoni” luopuminen on saatettu nähdä uskollisuuden osoituksena, joka näkyy muun muassa blogien, ruohonjuuritason järjestöjen ja internet-sivustojen nopeana uudelleen nimeämisenä. Esimerkiksi konservatiivisten mormoninaisten ”Mormon Women Stand” -järjestöstä tuli ”Latter-day Saint Women Stand” ja englanninkielistä materiaalia suomeksi julkaiseva sivusto www.kysymormonilta.fi muutti nimekseen www.seuraakristusta.fi.⁶⁴ Nämä konkreettiset muutokset ovat erityisen selkeä ilmentymä mormonien taipumuksesta kuun-

54 Lloyd 2018.

55 Taylor 2011.

56 Newsroom 2018. Oma suomennokseni. Kirkon presidentin vaimolla ei ole virallista asemaa, mutta Wendy Nelsonin roolista on tullut poikkeuksellisen näkyvä.

57 Uutishuone 2018a.

58 *Mormonin kirja*, 3. Nefi 27:7–8. Kuten yllä mainittiin, Smithin perustaman kirkon nimi oli vuosina 1834–1838 ”Church of the Latter Day Saints”, eikä Smith itse siten näytä ottaneen tätä kohtaa yhtä vakavasti kuin Nelson.

59 Termi ”palautettu kirkko” viittaa oppiin, jonka mukaan MAP-kirkko on luopumukseen vaipuneen alkukirkon restauroitu nykyversio.

60 Vrt. *Oppi ja liitot* 107:4. Sen mukaan kirkon korkeamman pappisuuden nimityksestä on päinvastoin poistettu Jumalan Pojan nimi, jotta sitä ei toistettaisi liian usein.

61 Nelson 2018.

62 *Oppi ja liitot*, Virallinen julistus 1, ”Otteita Presidentti Wilford Woodruffin Kolmesta Manifestia Koskevasta Puheesta”.

63 Nelson 2018.

64 Nuorten suomalaisaikuisien ylläpitämää sivustoa sponsoroii yhdysvaltalainen More Good Foundation, jossa ”More Good” viittaa Joseph Smithin ilmaisemaan määritelmään sanalle ”Mormon”.

nella ja seurata johtajiaan Jumalan innoitettuna puhumiehinä.

Kirkko myös päivitti kielenkäytön tyylioppaansa uutta linjaa vastaavaksi. Se kehottaa jäsenistä puhuttaessa välttämään aikaisemmin hyväksymäänsä termiä ”mormoni” ja pitää termiä ”mormonismi” nyt virheellisenä – kaanonissa esiintymisestä huolimatta. Kirkon opin ja kulttuurin yhdistelmästä suositellaan sen sijaan käytettäväksi fraasia ”Jeesuksen Kristuksen palautettu evankeliumi”.⁶⁵ Mormonien tabernaakkeli kuoron nimi muutettiin Salt Lake Cityn kotipaikkaan viittaavaan muotoon ”Temppeliaukion tabernaakkeli kuoro”, kirkon omistama *Deseret News*-sanomalehti on lakannut käyttämästä lyhennettä ”LDS Church” (MAP-kirkko), ja kirkon omistama *Deseret Book* pyrkii eroon ”Mormon”-sanasta kirjojen nimissä, paitsi omassa kustannustoiminnassaan myös muita kustantajia patistaen.⁶⁶ Esimerkiksi *Church News* -lehden internet-sivusto www.ldschurchnews.com on nyt www.thechurchnews.com, mutta kirkon pitkäikäiset ja lempinimiä hyödyntävät pääsivustot kuten www.lds.org, ulkopuolisille suunnattu www.mormon.org, suomalaiset www.mormonit.fi ja www.mormonienuutishuone.fi sekä työntekijöiden sähköpostidomain @ldschurch.org ovat toistaiseksi ennallaan.

NIMIPOLITIIKKA TULEVAISUUDESSA

Tuttuuden ja todellisen identiteetin välillä liikkuva heiluri näyttää vuonna 2018 siirtyneen tukevasti sille puolelle, joka painottaa mormonien identiteettiä Jeesuksen seuraajina, potentiaalisesti tuttuuden kustannuksella. Tuttua termiä ”mormonikirkko” on kirkon sisällä perinteisestikin pidetty huonona, mutta etenkin kirkon ulkopuolisten käyttämänä sitä on käytännössä suvaittu pitkään. Nyt siitä halutaan kuitenkin eroon täysin, ja tuon tavoitteen tukemiseksi epäsuosioon on joutunut myös perustaja Joseph Smithin omaksuma ja kirkon itsekin laajasti hyödyntämä jäsenistön lempinimi ”mormonit”. Uutta linjaa vahvistaa – ja mahdollista paluuta vanhaan vaikeuttaa – kirkon käytännössä erehtymättömänä pidetyn presidentin retoriikka, joka vetoaa uuden linjan tueksi jumalalliseen ilmoitukseen. Juuri ”mormonit”-lempinimestä eroon pyrkiminen

ja ilmoitukseen vetoaminen lienevätkin uuden linjan kaksi merkittävintä käytännön piirrettä.

Uusi linja kiteytyy ehkä selkeimmin yksinkertaisessa ja yleisessä kysymyksessä: ”Oletko mormoni?” Jotkut nykyiset ja entiset mormonit ovat vitsailleet, että maailmaan tuli vuonna 2018 kertaheitolla 16 miljoonaa entistä mormonia lisää. Pinnan alla todellisuutta vaikeuttaa kuitenkin se, että informatiivista ja yksinkertaista korvaavaa termiä ei ole. Kirkon jäsenet ymmärtävät hyvin kirkon viralliseen nimeen liittyvät hankaluudet käytännön arkielämässä. Siksi sana ”mormoni” tarvitsisi lyhyen korvaajan, joka on yhtä helppo sanoa ja kirjoittaa ja joka on kaikissa kielissä samanlainen. Vaikka fraasia ”myöhempien aikojen pyhä” on käytetty kirkon piirissä jo pitkään, se ei ole ainakaan toistaiseksi laajan yleisön tuntema.⁶⁷

Aikaisempaan verrattuna uusi tilanne merkitsee myös identiteetin muokkausta tai jopa entisen kielitämistä: kun Jeesusta edustava kirkon presidentti on nyt kehottanut välttämään termiä ”mormoni”, pitää vastaavien lempinimien käyttöä Saatanan voittona ja valjastaa kirkon koko koneiston ajamaan uutta linjaa, syvälle useiden jäsenten minäkuvaan vuosikausien ajan juurtuneen termin käyttämisestä on tullut kyseenalaista. Vielä muutama vuosi sitten ”I’m a Mormon” -kampanjassa fraasia ”olen mormoni” hyödyntävän internetprofiilin luominen oli positiivinen ilmaus Jeesuksen seuraamisesta ja omasta identiteetistä. Nyt se on muuttunut harmaaksi alueeksi, joka voi herättää konservatiivisemmissä kanssajäsenissä kysymyksiä termiä käyttävän uskollisuudesta kirkon johtoa kohtaan.

Kirkon johto kehottaakin tekemään kirkon nimeä tunnetuksi vastaamalla kysymykseen ”Oletko mormoni?” näin: ”Jos kysyt, olenko Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon jäsen, niin kyllä olen!”⁶⁸ Tyyliopas ehdottaa jäseniin viitattaessa käyttämään esimerkiksi lyhyempää nimeä ”myöhempien aikojen pyhät”, kun taas kirkon nimestä ehdotetaan koko nimen Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko ensimaininnan jälkeen käytettäväksi muotoja ”Jeesuksen Kristuksen kirkko” tai ”palautettu Jeesuksen Kristuksen kirkko”. Kirkon jäsenten näkökulmasta tyylioppaan suositukset ovat pituudestaan huoli-

matta varsin toimivia muotoiluja. Niiden geneerisyys ja niiden sisältämät teologiset väittämät tulevat kuitenkin jatkossakin vaikeuttamaan niiden käyttöä kirkon ulkopuolella.

Kirkon uusi linja tuo haasteen myös tutkijoille ja journalistille. Yhtäältä tällaisten ulkopuolisten tarkkailijoiden tulisi kunnioittaa uskonnollisten yhteisöjen ja esimerkiksi etnisten ryhmien nimistötoiveita. Toisaalta näillä tarkkailijoilla on tarve viestiä kohteestaan lyhyin ilmaisin ja kohdeyleisön parhaiten ymmärtämin neutraalein termein. Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon tapauksessa esimerkiksi vakiintunut ja kirkon itsekin laajasti hyödyntämä termi ”mormonit” edustaa juuri tällaista suoraviivaista napakkuutta.

Termi on vakiintunut esimerkiksi ”Mormon Studies” -tutkimusalan nimeen ja toimii siinä ylä-tason käsitteenä, joka viittaa mormonitraditioihin laajassa merkityksessä. Muun muassa sen vuoksi ei ole todennäköistä, että termi poistuisi tutkijoiden käytöstä, olkoonkin että tradition suurin yhteisö näyttäisi toistaiseksi ottavan siihen etäisyyttä. Yhdysvaltalaiset uutisorganisaatiot ovat odottavalla kannalla ja seuraavat kirkon omien nimikäytäntöjen muotoutumista.⁶⁹ Kirkon koko nimen mainitseminen tullee kuitenkin yleistymään sekä tutkimuksessa että lehdistössä, kirkon oman toiveen mukaisesti.

LOPUKSI

Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon jäsenet tunnetaan ympäri maailman lempinimellä ”mormonit”, ja heidän kirkkonsa on kansan suussa luontevasti ”mormonikirkko”. *Mormonin kirjasta* juontuva nimi ”mormonit” sai termin ”kristitty” tavoin alkunsa ulkopuolisten parissa, mutta uskovat omaksuivat sen ajan myötä käyttöönsä positiivisena nimenä. Kirkon ylin johto onkin nähnyt tutun ja yksinkertaisen lempinimen tarjoamat hyödyt. Näin ollen se on hyödyntänyt nimeä esimerkiksi laajoissa mainoskampanjoissa ja pyrkinyt rajaamaan sen käytön vain omiin jäseniinsä.

Kirkko on kautta historiansa kuitenkin painottanut virallisen nimensä ensisijaisuutta. Nimi ankuroi kirkon todellisen identiteetin yhteisönä, joka koostuu Jeesuksen paluuta odottavista uskovista. Se on pitkään pyrkinyt vakuuttamaan ulkopuoliset

kristillisyydestään ja näyttäisi nyt ajavan tätä tavoitetta entistä vahvemmin, uusin keinoin. ”Mormonikirkko” – ja nyt jopa ”mormonit”-nimestä etääntyminen merkitsee identiteettimuutosta kirkon sisällä ja herättää jäsenistön pohtimaan, kuinka vastata korrektisti perustavaa laatua olevaan kysymykseen ”Oletko mormoni?” – sekä oman uskon että kysyjän ymmärryksen näkökulmasta.

FT, TkT Kim Östman (kim.ostman@abo.fi) tekee yhteistyötä Åbo Akademin uskontotieteen oppiaineen kanssa. Hänen väitöskirjansa käsitteli mormonismien saapumista Suomeen 1800-luvulla.

65 Uutishuone 2018b.

66 Stephenson 2018.

67 Huomaa kuitenkin esimerkiksi palkittu romaani *Myöhempien aikojen pyhiä*; ks. Itkonen 2003.

68 Nelson 2018.

69 Wemple 2018.

KIRJALLISUUS

- Alexander, Thomas G. (1996). *Mormonism in Transition: A History of the Latter-day Saints, 1890–1930*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- Anderson, Richard Lloyd (1979). What Changes Have Been Made in the Name of the Church? Its Full Designation Does Not Appear in the Revelations until 1838. (D&C 115:4). *Ensign* 9(1), 13–14.
- Ballard, M. Russell (2011). Nimen tärkeys. *Liahona* 63(11), 79–82.
- Ballard, M. Russell (2014). Jatkakaa ponnisteluja. *Liahona* 66(5), 78–81.
- Bonaparte, Charles Lucian (1828). *The Genera of North American Birds, and a Synopsis of the Species Found within the Territory of the United States*. New York: J. Seymour.
- Brown, Hugh B. (1956). Puhe kirkon yleiskonferenssissa, 8. huhtikuuta. *Conference Report*. Salt Lake City: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 103–106.
- Bushman, Richard L. (2005). *Joseph Smith: Rough Stone Rolling*. New York: Alfred A. Knopf.
- Campbell, Alexander (1832). *Delusions: An Analysis of the Book of Mormon*. Boston: Benjamin H. Greene.
- Cowdery, Oliver (1834). The Saints. *The Evening and the Morning Star* 2(20), 158–159.
- Cragun, Ryan T. & Michael Nielsen (2009). Fight over "Mormon": Media Coverage of the FLDS and LDS Churches. *Dialogue: A Journal of Mormon Thought* 42(1), 65–104.
- Dibb, Ann M. (2012). Minä tiedän sen. Minä elän sen mukaan. Minä rakastan sitä. *Liahona* 64(11), 10–12.
- European Union Intellectual Property Office (2006). Mormon. <https://euipo.europa.eu/eSearch/#details/trademarks/004306701> (10.11.2018).
- Forsman, Jaakko & Ilmari Havu & Hannes Salovaara & Vilho Setälä & J. A. Wecksell, toim. (1927). *Pieni Tietosanakirja* 3. Helsinki: Otava.
- Foster, Douglas A. & Paul M. Blowers & Anthony L. Dunnivant & D. Newell Williams, ed. (2005). *The Encyclopedia of the Stone-Campbell Movement*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Givens, Terryl L. (2002). *By the Hand of Mormon: The American Scripture that Launched a New World Religion*. New York: Oxford University Press.
- Hauschild, Wolf-Dieter & Norman A. Hjelm (2003). Lutheranism. *The Encyclopedia of Christianity* 3. Ed. E. Fahlbusch & J. M. Lochman & J. Mbiti & J. Pelikan & L. Vischer. Grand Rapids, MI: Eerdmans & Leiden: Brill, 362–369.
- Hicks, Michael (2015). *The Mormon Tabernacle Choir: A Biography*. Urbana: University of Illinois Press.
- Hinckley, Gordon B. (1991). Sanan mormoni tulisi merkitä "enemmän hyvää". *Valkeus* 43(1), 53–55.
- Hinckley, Gordon B. (1999). Mitä ihmiset kyselevät meistä? *Liahona* 51(1), 82–85.
- Howe, Eber D. (1834). *Mormonism Unveiled*. Painesville: By the Author.
- Itkonen, Juha (2003). *Myöhempien aikojen pyhiä*. Helsinki: Tammi.
- Jacobson, Cardell & Lara Burton, ed. (2011). *Modern Polygamy in the United States: Historical, Cultural, and Legal Issues*. New York: Oxford University Press.
- Lehmann, Edvard (1928). Mormoonit ja heidän profetiansa. *Valo* 1, 1204–1211.
- Lloyd, R. Scott (2018). Meet the Mormons Series Releases New Video about Show Pilot. <https://www.lds.org/church/news/meet-the-mormons-series-releases-new-video-about-show-pilot?lang=eng> (10.11.2018).
- Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko (1962). *Valkeus* 14(6).
- Nelson, Orval L. (1969). Olen iloinen, että olen mormoni tänään. *Valkeus* 21(11), 364.
- Nelson, Russell M. (1990). Näin minun kirkkoani kutsutakoon. *Valkeus* 42(7), 14–16.
- Nelson, Russell M. (2018). The Correct Name of the Church. *Ensign* 48(11), 87–90.
- Newsroom (2011). Mormon.org "I'm a Mormon" Effort Launches in New York City. <https://www.mormon-newsroom.org/article/mormon-ads-new-york-city> (10.11.2018).
- Newsroom (2013). "I'm a Mormon" Campaign. <https://www.mormonnewsroom.org/article/-i-m-a-mormon-campaign> (10.11.2018).
- Newsroom (2018). Latter-day Saint Prophet, Wife and Apostle Share Insights of Global Ministry. <https://www.mormonnewsroom.org/article/latter-day-saint-prophet-wife-apostle-share-insights-global-ministry> (10.11.2018).
- O'Dea, Thomas F. (1957). *The Mormons*. Chicago: University of Chicago Press.
- Owens, Kenneth N. (2004). *Gold Rush Saints: California*

- Mormons and the Great Rush for Riches*. Spokane: Arthur H. Clark.
- Packer, Boyd K. (2011). Pyhän Hengen ohjaamina. *Liahona* 63(5), 30–33.
- Quinn, D. Michael (1998). Plural Marriage and Mormon Fundamentalism. *Dialogue: A Journal of Mormon Thought* 31(2), 1–68.
- Roberts, Brigham H. (1950). *History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints* 5. Salt Lake City: Deseret Book.
- Romney, Marion G. (1979). Me Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon jäsenet. *Valkeus* 31(10), 84–88.
- Scherer, Mark A. (2001). "Called by a New Name": Mission, Identity, and the Reorganized Church. *Journal of Mormon History* 27(2), 40–63.
- Smith, George Albert (1948). Puhe kirkon yleiskonferenssissa, 6. huhtikuuta. *Conference Report*. Salt Lake City: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 157–164.
- Smith, Joseph (1843). Correspondence. *Times and Seasons* 4(13), 194.
- Smith, Joseph Fielding (1905). *Blood Atonement and the Origin of Plural Marriage: A Discussion*. Salt Lake City: The Deseret News Press.
- Smith, Joseph Fielding, toim. (1985). *Profeetta Joseph Smithin opetuksia*. Suomi: Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko.
- Stack, Peggy Fletcher (2012). Sunstone: Designer recalls history of LDS Church's "Visual Identity". *Salt Lake Tribune*, 27.7.2012. <http://archive.sltrib.com/article.php?id=54575040&itype=CMSID> (10.11.2018).
- Stephens, Evan (1986). I Am a Mormon Boy. *Friend* 16(10), 12–13.
- Stephenson, Kathy (2018). Deseret Book to phase out books with "Mormon" or "LDS" in titles. Move may impact offerings from other publishers. *Salt Lake Tribune*, 20.12.2018. <https://www.sltrib.com/news/2018/12/20/deseret-book-phase-out/> (20.12.2018).
- Taylor, Scott (2011). LDS or Mormon? It Depends: Church Prefers Full Name but is Accepting More Mormon Uses. *Deseret News*, 2.4.2011. <https://www.deseretnews.com/article/700123737/LDS-or-Mormon-It-depends.html> (10.11.2018).
- Underwood, Grant (1993). *The Millenarian World of Early Mormonism*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- United States Patent and Trademark Office (2007). Mormon. http://tsdr.uspto.gov/#caseNumber=78161091&caseSearchType=US_APPLICATION&caseType=DEFAULT&searchType=statusSearch (10.11.2018).
- Utishuone (2017). Tyyliopas – kirkon nimi. <https://web.archive.org/web/20171018164021/http://www.mormonienuutishuone.fi/tyyliopas> (10.11.2018).
- Utishuone (2018a). Kirkon nimi. <https://www.mormonienuutishuone.fi/artikkelit/kirkon-nimi> (29.11.2018).
- Utishuone (2018b). Tyyliopas – kirkon nimi. <https://www.mormonienuutishuone.fi/tyyliopas> (10.11.2018).
- Warnock, Weldon E. (1985). Why I Am Not a Campbellite. *Guardian of Truth* 29(23), 705, 727.
- Wemple, Erik (2018). News Orgs Puzzle over Use of "Mormon" in Coverage. <https://www.washingtonpost.com/blogs/erik-wemple/wp/2018/08/31/news-orgs-puzzle-over-use-of-mormon-in-coverage/> (10.11.2018).
- Wotherspoon, Dan (2001). The Church Formerly Known As . . . *Sunstone* 118, 28–29.
- Östman, Kim (2010). *The Introduction of Mormonism to Finnish Society, 1840–1900*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Östman, Kim (2017). Mormonismin monet haarat: Siirtyä sosiokulttuurisen jännitteen jatkumoilla. *Uskonnotutkija – Religionsforskaren* 6(2), 1–24.